

עידן המועדים

הלכות ראש השנה (תש"ע)

על פי פסקי: השולחן ערוך, רמ"א, משנה ברורה, מרן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף שליט"א ועוד

נכתב ונערך על ידי הרב עידן בן-אפרים שליט"א (02-5324067)

סדר ומנהגי ראש השנה

א. התפילות – התפילות בראש השנה תהינה בשמחה ובטוב לבב ומתוך כוונה גדולה, כי בטוחים אנחנו בישועת ה' שיכתבנו ויחתמנו לחיים טובים. ולא כאותם שמביאים את עצמם לידי בכי, שהרי ראש השנה הוא יום שמחה, וכמו שנאמר: "שְׂמַחַתְּ בְּחַגְגְךָ", ונאמר: "תִּקְעוּ בְּחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בְּפֶסַח לְיוֹם חַגְגֵנוּ" (19). אבל אם מתעורר לבכיה מחמת התרגשותו ודביקותו בתפילה, אין בזה מניעה (20).

יש לשים לב לתוספות ולשינויים שבתפילה. ואדם מבני עדות המזרח שמתפלל עם אשכנזים, יתפלל בנוסח התפילה של הספרדים (21). ואף על פי שאסור לאדם לשאול צרכיו ביום השבת, מכל מקום בראש השנה שחל בשבת מותר להוסיף בקשות בסיום התפילה ב"אלוקי נצור" (הליכות שלמה, ריג).

ב. שינויים בתפילת ליל שבת – השנה שראש השנה חל בשבת, מקדימים קבלת שבת, ואין אומרים "במה מדליקין" (רמ"א ש"ס ער; עו) (אלא רק את הסיום "אמר רבי אלעזר"). ומכיון שאין תוקעים בשופר בשבת, אומרים בתפילה "זכרון תרועה באהבה מקרא קודש" (ש"רע תקפב, ז) (ואם טעה ואמר "יום תרועה", אינו חוזר (עב)). ונכון לומר "אלוקינו ואלוקי אבותינו, רצה נא במנוחתנו, קדשנו במצוותיך" וכו' (מ"ב ש"ס, כ; עה), ובסיום הברכה חותמים: "ברוך אתה ה', מקדש השבת וישראל ויום הזכרון" [ואם טעם וחתם "מקדש ישראל ויום הזכרון", ולא הזכיר "שבת" בחתימת הברכה, אינו חוזר, כל שהזכיר "שבת" באמצע הברכה, ואם לא הזכיר "שבת" כלל, חוזר ל"אתה בחרתנו" (הליכות שלמה, ריג; חז"רע פסח, רכג)].

אחר תפילת העמידה, אומר השליח צבור ברכת "מעין שבע", ובמקום "האל הקדוש שאין כמוהו", יאמר: "המלך הקדוש שאין כמוהו", וחותמים "מקדש השבת" בלבד (רמ"א ש"ס, ג). (ואם טעה ואמר "האל הקדוש", והזכירוהו באמצע הברכה, חוזר ואומר "מגן אבות בדברו מחיה מתים במאמרו, המלך הקדוש שאין כמוהו". ואם לא נודע לו שטעה עד שסיים כבר "מקדש השבת", אינו חוזר (22)). [הפעם הבאה שיחול ראש השנה בשבת, יהיה בשנת תשפ"א].

ג. זחירות כעס – יזהר האדם מאוד שלא יבוא לידי כעס בראש השנה, כי מלבד חומרת איסור כעס בכל זמן, הרי כשכועס בראש השנה הוא סימן לא טוב. ולכן, אם בא מבית-כנסת וראה שהשולחן אינו ערוך, לא יכעס ולא יקפיד אפילו בליבו. והאשה תהיה זריזה לסדר את כל הענינים קודם שיבוא בעלה, וגם זה יהיה לסימן טוב (בא"ח נצבים, ו; מ"ב תקפג, ה).

ד. ברכות – נוהגים שכל אחד אומר לחבירו: לשנה טובה תכתב (רמ"א תקפב, ח), והספרדים מברכים גם בברכת "תזכה/ו לשנים רבות נעימות וטובות", והשנה יש להקדים בברכת "שבת שלום ומבורך" לפני ברכת השנה החדשה.

ה. אמירת "שלום עליכם" – קודם הקידוש אומרים "שלום עליכם" ו"אשת חיל" כפי שנוהגים בכל ליל שבת (כ"ה החיים תקפג, ג; חז"רע שבת ב, יג; הלכות חגים לה, ג) (ואחר כך יאמר הסדר שנהוג לאומרו בליל ראש השנה, והנהגים לומר בשבת "אתקינו סעודתא" וכו' יאמרוהו

מנהגי ערב ראש השנה

א. תפילה, שופר, חתרת נדרים – בתפילת שחרית בערב ראש השנה אין אומרים וידוי ונפילת אפיים (ש"רע תקפא, ג) [ובסליחות, אם התחילו באמירתן קודם עלות השחר, וקרה שהגיעו לידוי ונפילת אפיים קודם הנג' חמה, יש לאומרם (עי' מ"ב ש"ס, כג; מו"ק)]. ואין תוקעים בשופר בערב ראש השנה (רמ"א ש"ס) [אפילו בבית. ואם צריך להתלמד, יתקע בחדר סגור (בא"ח, ש"א נצבים, ב; מ"ב ש"ס, כד)]. וכן הדין גם השנה שראש השנה חל בשבת, שאין תוקעים בשופר (מ"ב ש"ס), ונוהגים לעשות חתרת נדרים (כה"ח ש"ס, צט).

ב. תשובה – בערב ראש השנה ישים כל אדם על ליבו לשוב בתשובה, ובפרט מעבירות שבין אדם לחבירו, ולא ימתין עד ערב יום-הכיפורים לבקש מחילה מחבירו, אלא יקדים עצמו למצוה, וכל היום יעסוק בתורה ובמצוות (חיי אדם קלה, ה).

ג. טבילה, תענית, צדקה – יש נוהגים לטבול במקוה טהרה (רמ"א תקפא, ד; בא"ח ש"ס, ג), ויש נוהגים להתענות (ש"רע ש"ס, ב ועי' תקצז, ב), ויש נוהגים ללכת לבית הקברות ולהרבות שם בתחינות (רמ"א תקפא, ד; בא"ח ש"א עקב, טו ונצבים, ב), משום שביית-הקברות הוא מקום מנוחת הצדיקים והתפילה מתקבלת שם יותר (מ"ב ש"ס, כז) (ואם לא היה בבית הקברות ל' יום, צריך לברך "ברכת אשר יצר אתכם בדין", בשם ומלכות (ש"רע רכז, יב)), ונותנים צדקה לעניים (רמ"א ש"ס).

ד. תספורת זביגוד – מנהג ישראל להסתפר בערב ראש השנה, ולובשים בגדים נאים לכבוד שבת ויום-טוב, להראות שאנו שמחים ובטוחים בחסדי ה' שיוציא לאור משפטנו לחיים טובים ולשלום (עי' ש"רע תקפא, ד).

ה. לימוד התפילה – ראוי לכל אדם לתת את ליבו קודם ראש השנה, לעבור על סדר התפילה והפיוטים וללמוד פירושם כדי שיהיו שגורים בפיו, וילמד זאת גם לבניו (מסה אפרים תקפא, נח).

ו. תפילת מנחה – יזהר האדם בתפילת מנחה של ערב ראש השנה להתפלל במתינות ובכוונה, מפני שהיא התפילה האחרונה של השנה (בן איש חי נצבים, ב).

ז. חזלקת נרות – מדליקים נרות לכבוד ראש השנה, והשנה שחל ראש השנה בשבת מדליקים הנרות מבעוד יום כבכל ערב שבת, ומברכים: "ברוך... אשר קידשנו במצוותיו, וציונו להדליק נר של שבת ויום-טוב" (מ"ב רטג, כד) (ואם הזכירו בברכה רק שבת או יום-טוב בלבד, אין חוזרים ומברכים (מועדי קודש, מז)). ונכון שהנשים לא תברכנה ברכת "שהחיינו" בעת הדלקת הנרות, ותצאנה ידי חובה בברכת "שהחיינו" שמברכים בקידוש (סב). – ויש להכין נר נשמה, כדי שיוכלו להדליק באמצעותו את הנרות ביום השני [וכן המשתמשים ב"פתיל צף", יכינו אותו, אך מעיקר הדין יש אומרים שמותר להשחילו גם ביום-טוב (ש"רע ש"ס הלוי ט, קכח ועוד), אבל אם החור סתום, אין להשחילו בו הפתיל].

* **הבהרה:** סתם ציון שבדברינו, הכוונה לעמוד שבספר חזון עובדיה, ימים נוראים. ש"רע=שולחן ערוך. מ"ב=משנה ברורה. כה"ח=כ"ה החיים.

כאן (כה"ח שם), ובענין הקפות השולחן וברכת הריח ופיוט "אזמר בשבחין", הדבר שנוי במחלוקת, ובין אם יעשו כן או לא, יש להם על מה שיסמוכו. והנהוגים להניח "ב לחמים, יניחום כמנהגם (ע"י שו"ת רב פעלים ח"א סוד ישרים, יג; בא"ח ש"ב ס"פ בראשית; כה"ח שם). וקודם ברכת הקידוש, אומרים "יום הששי" ו"אלה מועדי".

ג. קידוש וביציעת חפת – עושים קידוש כפי שמופיע במחזור, ומזכירים גם את יום השבת. ונוהגים לאחר הביציעה לטבול את הפת במלח ג' פעמים ואחר כך בסוכר (או בדבש) (כה"ח תקפ"ג, ד וע"י חזו"ע רנב).

ד. סימנים – מנהג ישראל להביא על השולחן בשני הלילות של ראש השנה מיני פירות וירקות שיש בהם רמז לסימן טוב לכל ימות השנה, ומביאים: תמרים, רימונים, תפוח בסוכר או דבש, רוביא (לוביא), כרתיו, סילקא (עלי תרד) ודלעת (ע"י שו"ע תקפ"ג, א). [ויש נוהגים לאכול מראש כבש (ע"י שו"ע תקפ"ג, ב) או איל (ויזהרו לקנותם עם הכשר מהודר בלבד. ובמזון מצויית לעתים תולעים, ויש לבדוקו (בדיקת המזון הכלכה ב, 624), ואם אין לו ראש כבש, יקח ראש של בהמה או של עוף (מ"ב שם, ד; צח). - ויש שנמנעים מלאכול דג בראש השנה (כי הוא מלשון דאגה), ויש נוהגים להקפיד להביא דגים בראש השנה ואומרים שנפרה ונרבה כדגים (ק. וע"י מ"ב שם, ה) (וגם בהם צריך זהירות מתולעים). והשנה שחל בשבת, לכל הדעות לא יטבל מנהגו ויאכל דגים (רוח חיים שם, ה הובא בכה"ח שם, ט)].

והמנהג הנכון הוא להביאם לאחר שנטל ידיו ובירך "המוציא" ואכל כזית מן הפת. ומברכים תחילה על התמרים "בורא פרי העץ" ומכוונים לפטור את שאר פירות העץ, טועמים מן התמר, ואחר-כך אומרים את נוסח ה"יהי רצון" כפי שמופיע במחזורים, ואוכלים את התמר, וכן ינהג ביתר הסימנים (בא"ח נצבים, ד; צג) (ויזהרו שלא יברך ברכת "בורא פרי האדמה" על מיני ירקות מבושלים כמו רוביא, דלעת או ברכת "שהכל" על ראש כבש, אפילו אם אינו אוכלם עם הפת). - ורשאים בני הבית לברך בעצמם ברכת "בורא פרי העץ", ואינם חייבים לצאת ידי חובה דוקא בברכתו של בעל הבית (אפילו אם ענו אחריו "אמן") (צח).

ה. מאכלים חמוצים – יש נוהגים שלא לאכול מאכלים חמוצים, וכן יש נמנעים מאכילת דברים חריפים (צט). ויש אומרים שאם מערב דברים חמוצים בתבשיל או במשקה באופן שאינו הופכם לחמוצים, אלא רק נותן בהם טעם טוב, אין חשש כלל (פסקי תשובות, רה הערה 30. וכן שמעתי משם הגר"ב אבא שאול זצ"ל).

ט. ניצול הזמן/תחלים – יזהר בראש השנה שלא ידבר דברים בטלים, וינצל את הזמן ללימוד תורה להרבות בזכויות ומליצי יושר, ועל ידי כך מעורר גם את המלאך שלו למעלה להתפלל עליו, מה שאין כן כשהוא יושב בטל (כפי החיים תקפ"ג, לז), וכל שכן שאין לעסוק בשיחה בטלה וקריאת עיתונים. ויש נוהגים לקרוא את כל ספר התהלים בשני ימי ראש השנה, שמנין המזמורים ביחד הוא מנין כפ"ר (כה"ח שם, לח; קפה).

י. שינה – מנהג טוב שלא לישן ביום ראש השנה (רמ"א תקפ"ג, ב), ואם ראשו כבד עליו, יישן מעט אחרי חצות היום (בא"ח נצבים, יא). ומכל מקום, ההקפדה היא במי שאינו מתחשב בקדושת היום, והולך לישון ללא כל סיבה מוצדקת, אבל כשהלך לישון בלילה ואינו מתעורר משנתו בעמוד השחר אלא לאחר מכן, אין בכך זלזול בראש השנה (הליכות שלמה, כ; חזו"ע קפד; נר החיים, קצו וע"י בא"ח שם). ורבים נוהגים להתפלל בראש השנה עם הנץ החמה, ותבוא עליהם ברכה.

יא. אבינו מלכנו/י"ג מידות – אף בראש השנה שחל בשבת המנהג לומר "אבינו מלכנו" אחר תפילת שחרית ומנחה. וכן

בשבת שובה (קד) (והאשכנזים לא אומרים (רמ"א תקפ"ד, א ותרב, א). - ובשעת פתיחת ההיכל בראש השנה, יש להימנע מלומר "י"ג מידות, מכיון שהוא יום-טוב (קט; שו"ת וישב הים ב, יא), וכל שכן ביום הראשון שחל בשבת.

מצות שופר

א. חמציצה חמנה – מצות עשה מן התורה על כל אחד מישראל לשמוע קול שופר בראש השנה, שנאמר (במדבר כט, א): "יום תרועה יהיה לכם". קודם התקיעה בשופר, מברכים: "ברוך וכו' לשמוע קול שופר". וכל היום כשר לתקיעת שופר, החל מהנץ החמה ועד השקיעה, שנאמר "יום" תרועה (ש"ע תקפ"ח, א ומ"ב).

ב. אין תוקעין בשבת – השנה שראש השנה חל להיות בשבת, חכמים ביטלו את מצות תקיעת שופר ביום שבת (מפני שיש לחוש שיבוא האדם לעבור על איסור הוצאה בכך שיוליך את השופר לאדם בקי שילמדנו כיצד לתקוע) (ראש השנה כט; שו"ע תקפ"ח, ה), ותוקעים רק למחרת ביום ראשון, ולכן מברכים ברכת "שהחיינו" על השופר ביום השני של ראש השנה (שו"ע תר, ג).

ג. מוקצה – בהיות ואסור לתקוע בשופר בשבת, לכן השופר הוא מוקצה ואסור לטלטלו (רמ"א שח, ד; תקפ"ח, ה). ומכיון שבימינו מקפידים עליו לשומרו ולא להשתמש בו לשאר דברים, דינו כמוקצה מחמת חסרון כיס, ואסור בטלטול אף לצורך גופו או מקומו (הגר"ש אורבך זצ"ל בשש"כ כח, הערה פ; הגר"ש"א בשלמי יהודה א, י).

אבל ביום השני של ראש השנה, השופר אינו מוקצה, מכיון שמותר לתקוע בו למי שצריך. ומכל מקום אין לאדם גדול לתקוע בשופר סתם כי אם לצורך, להוציא אחרים ידי חובה, ורק לילדים קטנים מותר לתקוע כל היום כדי להרגילם בתקיעות (רמ"א, תקצו), וביום שבת אפילו קטן שלא הגיע לגיל חינוך לא יתקע בשופר (מטה אפרים תקפ"ח, ט ותקפ"ט, ה ותקצו, ג).

ד. חפסק – אסור להפסיק כלל בדיבור בין הברכה לתקיעת השופר. ואם סח שלא בענין השופר והתקיעות - צריך לחזור ולברך. וכן אסור להפסיק בדיבור בין סדר תשר"ת לתשר"ת, ובין תשר"ת לתר"ת. ואיסור זה חל גם על התקוע וגם על קהל השומעים. וכמו כן אין להתוודות בפיו בין סדר לסדר (כפי שמופיע בכמה מחזורים), אלא די בכך שבאותה שעה ירהר בתשובה בליבו (קלה). - ואפילו בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד אין לדבר אלא מענין התפילות והתקיעות, ואם הוצרך להתפנות, יכול לברך ברכת "אשר יצר" (קלח).

ה. נשים – נשים פטורות ממצות שופר, מפני שהיא מצות עשה שהזמן גרמה (שו"ע תקפ"ט, ג ו). ומכל מקום, הנוהגת לשמוע קול שופר, יפה עושה, ויש לה שכר מצוה (מ"ב שם, ח) [ותאמר שעושה כן "בלי נדר". - ואשה שכבר נהגה כן, צריכה להמשיך במנהגה, או שתעשה התרת נדרים (בא"ח נצבים, יז; חזו"ע קל)].

ו. קטנים – קטנים שלא הגיעו לגיל מצוות, פטורים ממצות שופר, ואם הגיעו לגיל חינוך, מצוה לחנכם במצוה זו. ומכל מקום אין להביא לבית-הכנסת ילדים קטנים ביותר הגורמים להפרעות ומסיחים את דעת הציבור מהתפילה ומשמיעת קול השופר כראוי (קיצור של"ה, הובא בקמח סולת עמי תא סג"ג; מ"ב תקפ"ט, טז).

ז. חתוקע – ראוי שהתוקע ילמד היטב דיני השופר וסדר התקיעות, כי לפעמים מאיזו סיבה נופלת טעות, וצריך לדעת כיצד לנהוג אם להמשיך בתקיעות או לחזור לראש הסדר (מ"ב תקפ"ח, יח), כמו כן צריך לדעת היטב את אופן התקיעות וכמה להאריך בהן, וראוי שרב בית הכנסת או תלמיד חכם אחר

יבדוק את התוקע לפני ראש השנה כיצד הוא תוקע, כי לא כל היודע לתקוע בשופר יכול להוציא את הרבים ידי חובתם.

ה. כשרות השופר – יש לשים לב על כשרות השופר, שיהיה עשוי מקרן חלולה של בהמה או חיה טהורה, ושלא יהיה גזול, כמו כן אם בשופר נוצר נקב או סדק, הדבר תלוי בפרטים רבים, ויש מצבים שהוא פסול (עי' שו"ע, תקפ"ו). ובעת האחרונה נמכרים בארץ שופרות פסולים, ולכן יש לקנותם רק מחברות המייצרות בארץ בהשגחה קבועה, או לחילופין לקנות שופרות מיובאים עם השגחה משעת הייצור על ידי גורם מוסמך, ובשום אופן אין להסתמך על יבואנים ומוכרים המבטיחים הבטחות ללא כיסוי על כשרות השופר ("עדכון כשרות" של הרבנות הראשית לישראל, מס' 020000).

🕊️ מנחה, תשליך, סעודה ג' 🕊️

א. מנחה – בתפילת מנחה בראש השנה שחל בשבת, אומרים בפתיחת ההיכל פסוק "ואני תפילתי" (בא"ח ש"ב בראשית, לא), קוראים ג' עולים בפרשת האזינו, ולאחר חזרת השליח ציבור אומרים "אבינו מלכנו" (ק) ואחר כך אומרים "צדקתך" (שו"ע תקצ"ח, א; קפ"ה) (והאשכנזים אינם אומרים "אבינו מלכנו" בשבת (כנ"ל), וכן לא "צדקתך" (רמ"א תקצ"ח, א)). – ויש להקדים את תפילת מנחה, כדי שיסיקו לאכול סעודה שלישית מבעוד יום (שהרי אוכלים סעודה שלישית אחרי מנחה (רמ"א רצ"א, ב)).

ב. תשליך – נוהגים ביום הראשון של ראש השנה, אחרי תפילת מנחה, ללכת אל הים, נהר, מעיין או באר מים חיים ולומר שם "תשליך" באמירת פסוקי "מי אל כמוך" וגו' (שער הכוונות צ; רמ"א תקפ"ג, ב), ובעת האמירה מנערים את שולי הבגד העליון (כה"ח שם, ל). ונקרא בשם "תשליך" על פי הפסוק (מ"כה ז, יט): "וְתִשְׁלֹךְ בַּמַּיִם בְּמַצְלוֹת יָם כָּל חַטְאוֹתֶיךָ". ואם אין אפשרות להגיע למקור מים, אפשר למלא קערה עם מים ולאומרו בבית-הכנסת או בבית.

ואף השנה שחל יום ראשון של ראש השנה בשבת, יכולים לעשות התשליך בשבת, ורק אם אין במקום עירוב, לא יוציאו לשם מחזורים, אלא יאמרו הפסוקים בלבד. ואם יש חשש שיבואו לידי חילול שבת על ידי הוצאת המחזורים, יש לדחות סדר התשליך ליום השני של ראש השנה (מ"ב תקפ"ג, ח; קפ"ו). – ומי שלא אמר תשליך בראש השנה, יכול לאומרו במשך כל עשרת ימי תשובה (נסיני גבריאל סט, טז).

ג. נשים וקטנים – נשים וקטנים אינם חייבים בסדר אמירת תשליך, אך המנהג שעושים תשליך, ובלבד שהנשים תקפדנה על גדר הצניעות בלבושן ובהתנהגותן, ושלא תתערבנה בין האנשים (נ"ט ג שם, ח).

ד. סעודה שלישית – השנה שראש השנה חל בשבת, אוכלים סעודה שלישית, כדרך שאוכלים בכל שבת. ולתחילה טוב שיאכלנה קודם זמן מנחה קטנה (שעה: 4:15), שאז יוכל לאכול ולקבוע סעודה כמה שירצה, ולאחר זמן זה מצוה לתחילה ליהרר שיאכל פת פחות משיעור כביצה (54 גרס), כדי שיאכל בלילה לתיאבון (עי' רמ"א תקס"ט, א; חו"ע יו"ט, צ).

🕊️ יום שני של ראש השנה 🕊️

א. איסור חכנה – אסור לעשות הכנות מיום ראשון של ראש השנה ליום השני (שו"ע תק"ג, א ומ"ב ד), כל שכן השנה שחל בשבת. ולכן, אסור להדיח כלים ולערוך השולחן וכדומה ביום שבת לכבוד היום השני. ומכל מקום אם מסדר הבית כדי שיהיה נאה ומסודר לכבוד השבת, מותר. ומותר להוציא אוכל

מהמקרר על מנת שיפשיר ויהיה מוכן לכבוד החג, ואין זה בכלל חכנה (חו"ע שבת, ב, תמז).

ב. "ותודיענו" – בתפילת ערבית במוצאי שבת אומרים בתפילה (אחר "ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת") "ותודיענו", שהיא הבדלה משבת ליום-טוב (שו"ע תקצ"ט ותצ"א, ב). (ואם שכח לאומרו במקומו ונזכר קודם שחתם "מקדש ישראל ויום הזכרון", ואחר כך חזר ל"קדשנו במצוותיך" ומסיים (צ). ואם כבר חתם "מקדש ישראל ויום הזכרון", אין צריך לחזור, כיון שעתיד להבדיל על הכוס (שו"ע רצ"ד, א), ואם שכח וטעם לפני הקידוש וההבדלה, צריך לחזור ולהתפלל, ובתפילתו יאמר "ותודיענו" (צ).

ג. הדלקת נרות – מדליקים נרות לכבוד היום השני, ויזהרו שלא להדליק קודם צאת השבת [והנהוגים כריבנו תם, ימתינו לשעה: 8:00], ויש להעביר אש מנר שהודלק מערב שבת, ומברכים: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו, וציונו להדליק נר של יום-טוב". – קודם ההדלקה תתפלל האשה תפילת ערבית ותאמר "ותודיענו" (שהיא הבדלה), ואחר כך תדליק הנרות. ואם שכחה ולא אמרה בתפילה "ותודיענו", או שאינה מתפללת תפילת ערבית, אזי אחר צאת-הכוכבים לפני שתדליק הנרות, תאמר: "ברוך המבדיל בין קודש לקודש" (מ"ב רצ"ט, לו).

ד. תיקון חנרות – המדליקים נרות שעוה יזהרו שלא לחמם ביום-טוב את תחתית הנר באש על מנת להדביקו בפמוט, מכיון שיש בכך איסור ממרח. ואם הפמוט סתום משעוה מותר לנקותו על ידי סכין (כף החיים תקיד, מא וחו"ע יו"ט, טא), אך לא יגע בשעוה בידי (שש"כ יג, מג), והעצה הטובה ביותר עבורם היא להשתמש ב"נרונות".

ה. קידוש ליל שני – בליל שני של ראש השנה, מכיון שהוא מוצאי שבת, סדר הקידוש הוא: "יקנה"ז", שהם ראשי תיבות של סדר הברכות בקידוש: "ין (ברכת "בורא פרי הגפן"), קידוש (ברכת "מקדש ישראל ויום הזכרון"), נר (בורא מאורי האש"), הבדלה (ברכת "המבדיל בין קודש לקודש", ואם טעה וסיים "המבדיל בין קודש לחול", יצא (חו"ע פסח, ערב), זמן (ברכת "שהחיינו") (רמב"ם שבת כט, כב; שו"ע תע"ג, א). (ואין מברכים על בשמים (מ"ב שם, ג; תצ"א, ג), והאשכנזים יושבים בקידוש (מ"ב תע"ג, ג). נוסח הברכות מופיע במחזור.

ו. פרי חדש – בקידוש ליל שני של ראש השנה, טוב להניח לפניו פרי חדש, כדי לברך גם "שהחיינו" בקידוש. ואם אין לו פרי חדש, אף על פי כן יברך "שהחיינו" (שו"ע ח"ב, ב; בא"ח נצבים, ח; קסג).

🕊️ הלכות תשובה 🕊️

על פי דברי רבינו הרמב"ם

א. רמז בתקיעת שופר – כתב רבינו הרמב"ם (הלכות תשובה ג, ד) שאף על פי שתקיעת שופר בראש השנה היא גזירת הכתוב, רמז יש בה: עורו יְשָׁנִים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם, חפשו במעשיכם וחירו בתשובה, ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה.

ב. חישוב העונות – כל אחד ואחד מבני האדם יש לו זכויות ועוונות. מי שזכויותיו מרובות יותר מעוונותיו - צדיק, ומי שעוונותיו מרובות על זכויותיו - רשע, חצי זכויות וחצי עוונות - בינוני. וחישוב זה אינו לפי מנין הזכויות והעוונות, אלא לפי איכותם וגודלם, כי יש זכות שהיא שקולה כנגד כמה עוונות, ויש עוון שהוא שקול כנגד כמה זכויות, ורק הקב"ה שהוא אֵל דעות, יודע היאך מחשבים הזכויות כנגד העוונות (שם ג, א וב).

ג. **התשובה ושלביה** – (א) עזיבת החטא - שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו. (ב) קבלה לעתיד - יחליט בליבו באמת שלא יעשהו, עד שיוכל להעיד עליו יודע תעלומות [=הקב"ה] שלא ישוב לזה החטא לעולם. (ג) חרטה - יתחרט ויצטער על חטאו. (ד) וידוי - צריך להתוודות בפיו ולומר את אשר החליט בליבו (שם ב, ג).

ד. **וידוי פה** – כל המתוודה בפיו על החטאים שעשה, אך לא החליט בליבו לעזובם, הרי זה דומה לאדם שטובל במקוה וְשָׂרַץ בידו, שאין הטבילה מועילה לו אלא עד שישליך השרץ הטמא, כך גם לא מועיל היודוי אם האדם אינו משליך ועוזב את חטאיו (שם ב, ג).

ה. **תשובה ממשכבות ומיזדות רעות** – מצות התשובה אינה רק מעבירות שיש בהן עשיית מעשה, כגון עריות, גזל, גניבה וכיוצא בהן, אלא כשם שצריך האדם לשוב מאלו, כך הוא צריך לחפש גם בדברים שאין בהם מעשה, כגון מחשבות ודעות רעות שיש לו. כמו כן צריך לשוב מן הכעס, האיבה, הקנאה, הליצנות, רדיפת הממון, הכבוד, רדיפת המאכלות וכיוצא בהם, מן הכל צריך לחזור בתשובה (שם ז, ט).

ו. **דרכי התשובה** – מדרכי התשובה להיות החוזר בתשובה צועק תמיד לפני ה' בְּבִכֵי וּבְתַחֲנוּנִים, ועושה צדקה כפי כוחו ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו, עד שִׁירָאָה כאילו הוא אדם אחר ואינו אותו האיש שעשה אותם המעשים, ומשנה מעשיו כולם לטובה ולדרך ישרה (שם ב, ד).

ז. **מעלת בעל תשובה** – אל יחשוב בעל תשובה שהוא רחוק ממעלת הצדיקים מפני העוונות והחטאים שעשה, שאין הדבר כן, אלא אהוב ונחמד הוא לפני הבורא כאילו לא חטא מעולם. ולא עוד אלא ששכרו הרבה, שהרי טַעַם טַעַם החטא ובכל זאת כבש את יצרו ופרש מהחטא. ואמרו חכמים [ברכות ל:]: מקום שבעלי תשובה עומדים, אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד בו, כלומר, מעלתם גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם, מפני שהם כובשים יצרם יותר מאחרים (שם ז, ט).

ח. **תשובה בסוף ימיו** – אפילו אדם שהיה רשע כל ימי חייו, אם עשה תשובה בסוף חייו, תשובתו מתקבלת ואין מזכירים לו ביום הדין שום דבר ממעשיו הרעים (שם א, ג, ו, א). – ואל יחשוב אדם בליבו שאם כן יעשה עבירות כל ימי חייו וברגע האחרון יחזור בתשובה – טעות גדולה היא – כי על כך אמרו בגמרא (יומא פה; רמב"ם ז, א) שהאומר: "אחטא ואשוב, אחטא ואשוב", היינו שיעשה חטאים כרצונו ואחר כך ישוב בתשובה - אין מספיקים בידו לעשות תשובה, כלומר, שמשמים לא יתנו בידו את האפשרות לעשות תשובה והוא ימות ברישעתו. וכן האומר: "אחטא, ויום-הכפורים מכפר" - אין יום-הכפורים מכפר לו.

ט. **תשובה מעולה** – ישנה תשובה גמורה, שהיא במעלה הגבוהה ביותר, והיא, באדם שבא לידו דבר עבירה שעשה אותו בעבר, ויש באפשרותו ובכוחותיו לעשותו כעת ללא כל חשש, והוא פורש ואינו עושהו מחמת התשובה, הרי זו תשובה מעולה (שם ב, א).

י. **עבירות שבין אדם לחבירו** – יום-הכפורים הוא זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים, והוא קץ מחילה וסליחה לישראל (שם ב, ז). התשובה ויום-הכפורים מכפרים על עבירות שבין אדם לבוראו, כגון: מי שחילל שבת, התגלח בתער, אכל מאכל לא

כשר, לא הניח תפילין, לא התפלל וכדומה. אבל עבירות שבין אדם לחבירו, כגון: המכה את חבירו או המבייש ומקלל חבירו או גוזלו וכדומה, אינו נמחל לו לעולם, עד שיפייס את חבירו וישיב לו מה שגזל ממנו (שם ב, ט).

יא. **המחול לא יחא אכזר** – אדם שפגעו בו ובאים לבקש את סליחתו, אסור לו להיות אכזרי ולא להתפייס, אלא בשעה שמבקשים ממנו סליחה, יסלח בלב שלם ובנפש חפוצה. ואפילו אם ציערו אותו הרבה, לא יקום ולא יטור, וזוהי דרכם של עם ישראל וליבם הטוב (שם ב, י; רמ"א תרו, א). וטוב שהחזן יכריז קודם "כל נדרי", לומר: "רבותי, תמחלו זה לזה!" ויאמרו הקהל: "מחלנו!" כדי שתתעורר באותה שעה סנגוריה למעלה על ישראל, דבר בעיתו מה טוב (בן איש חי, ש"א וילך, ה).

יב. **סליחה מזהירים** – כל אדם צריך להיזהר לבקש סליחה ומחילה מהוריו, כי בודאי שלא נהג עמהם בכבוד הראוי להם במשך השנה. ואם הבן לא ביקש את מחילתם, מכל מקום ימחלו לו הוריו מחילה גמורה בפה מלא. וכן בני הזוג צריכים לבקש מחילה אחד מהשני (בן איש חי שם, ט).

יג. **עשרת ימי תשובה** – אף על פי שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרת הימים שבין ראש השנה ליום-הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת מיד, שנאמר (ישעיהו נה, ז): "דַּרְשׁוּ ה' בְּהַמְצָאוֹ, קַרְאֵהוּ בְהִיטּוֹ קְרוֹב", שבימים אלו הקב"ה קרוב ביותר לעם ישראל (רמב"ם שם ב, ט).

ונהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצוות מראש השנה ועד יום-הכפורים יותר מכל השנה (שם ג, ד), ויש לכל אדם לחפש ולפשפש במעשיו ולשוב מהם (רמ"א ס"י תרג), וילמד בספרי מוסר (מ"ב שם, א) וימעט בעסקיו. וראוי לאדם שיתנהג בימים אלו גם בחומרות שאינו נוהג בהן כל השנה, שהרי גם אנו מבקשים מאת ה' יתברך שמו שיתנהג עימנו בחסידות (ע"י רמ"א שם; קיצוש"ע קל, א-ב). ותשתדל האשה לקיים מצות הפרשת חלה בימים אלו (בן איש חי נצבים, כה וע"ע ש"ב סוף שמ"י ג).

יד. **תיקון שבעת ימי חשבוע** – כתב רבינו האר"י ז"ל ששבעת הימים שבין יום ראש השנה ליום-הכפורים, הם כנגד שבעת ימי השבוע, ובכל יום ויום יעשה תשובה כפי כוחו ויכוין לכפר בזה על כל מה שחטא במשך השנה כנגד אותו היום. למשל: ביום ראשון בשבוע, יכוין לתקן כל מה שחטא בימי ראשון שבמשך השנה, וביום שני יכוין לתקן את כל ימי שני שבאותה שנה, וכן על זה הדרך (שער הכוונות, דף צ' ע"ג).

שבת שלום וחג שמח

תזכו לשנים רבות נעימות וטובות

נא לשמור על קדושת העלון • המעונין לצלם עלון זה לזיכוי הרבים, תבוא עליו ברכה • ניתן להשיג את העלון באינטרנט באתר המשרד לשרותי דת: www.dat.gov.il

העלון מוקדש לרמאות: יעל בת מיכל, מרים בת זוהרה, עוזיאל בן מרים, מרים חיה בת מסעודה. **להנצחת בנימין בן ג'מילה. ולעילוי נשמת:** נחום, ברוך, חביב, אריה, שמשון ויפתח למשפחת חפצדי, דודתי אולגין בת נתן, יוסף אסר בן רייזל, מרים חוטיבאשווילי, משולם בן צבי, שלום בן סוליקה, ר' שמעון בן איז'ה, סעדיה בת רחל, דוד בן אסתר, מרסדס בת תמר, מסעוד בן אונישה, ששון בן שרה, אביה יחושע בן רונת, מנואל מוריס בן יוסף, ג'מילה בת טאוס, משה גרובער, ולדימיר אקסלרוד. **תודה מיוחדת לרו"ח שי פתחי הי"ו על העזרה והליווי המקצועי.**